

Зрела Ашћерић, магистар књижевности

Мотиви злочина и казне у романима Ф. М. Достојевског и Л. Н. Толстоја (“Злочин и казна” Ф. М. Достојевског и “Ана Карењина” Л. Н. Толстоја – паралела)

Увод

Фјодор Михајлович Достојевски (1821-1881) и Лав Николајевич Толстој (1828-1910) били су савременици, живјели су и стварали у истом, 19. вијеку, али се никада нису уживо срели нити упознали. Остало је забиљежено да је сваки од њих пратио и високо цијенио рад оног другог. Достојевски је био одушевљен Толстојевим романом „Рат и мир“, а у својим дневницима писао је и о дјелу „Ана Карењина“. Толстој је о „Записима из мртвог дома“, инспирисаним вишегодишњом робијом Достојевског у Сибиру, рекао да је то најбоља књига коју је икад прочитао, а роман „Браћа Карамазови“, према неким свједочењима, био је задње дјело које је Толстој прочитао прије смрти. Када је Достојевски изненада умро од посљедица епилептичног напада, Толстој је своју потресеност изразио сљедећим ријечима: “Сада увиђам да ми је Достојевски био најдражи, најблискији и најпотребнији човјек.” Тако је књижевноисторијска чињеница да се никада нису срели и упознали, расвијетљена из угла Толстојевог односа према Достојевском, добила своје разјашњење, потврдивши да је између двојице великана постојала и да постоји дубока повезаност остварена у њиховим дјелима, у којима се разоткривају истовјетни погледи на многе аспекте живота и постојања, на судбину руског човјека и Русије у новим историјским околностима (које су почетком 20. вијека довеле до слома Руске царевине) и на судбину људског бића уопште.

1.

Мотиви злочина и казне у истоименом роману Ф. М. Достојевског

Мотиви злочина и казне налазе се у средишту истоименог романа Ф. М. Достојевског, “Злочин и казна”, али и у роману “Ана Карењина” Л. Н. Толстоја. У

првом они су назначени већ самим насловом, а у наслову другог налази се име жене чију ће трагичну судбину ови мотиви дефинисати и омеђити. Обојица писаца траже одговоре на питања зашто јунаци њихових дјела бирају пут злочина и гријеха и које су последице таквог њиховог избора. И један и други одговоре налазе у оквирима хришћанске, православне етике, полемишући са рационализмом европског Запада, водећом идеологијом њиховог времена, која је снажно одјекнула и у Русији, и то је оно што двојицу писаца спаја.

У образложењу и доказивању постављених теза најсигурнији пут је анализа ликова у дјелу, не само зато што су они носиоци радње већ првенствено због тога што посредством ликова писци износе идеје којима се у дјелу баве, проблематизују их и полемишу с њима.

Главни јунак романа "Злочин и казна", Родион Романович Раскољников, студент Петроградског универзитета, потиче из угледне, али осиромашене плебејске породице, настањене у једној забаченој руској губернији. Он је свестрано обдарен младић, изузетно интелигентан, образован, талентован за књижевни рад, племенит, префињених манира и беспријекорног понашања, привлачне спољашности. Посједује све предиспозиције за успјех у животу и остварење својих циљева. Међутим, упркос личним квалитетима, доживљава морални пад и потпуно расуло своје личности, и то у тренутку кад одлучи да изврши злочин, конкретно да убије Аљону Ивановну, стару зеленашицу која се богатила дајући новац на зајам људима у невољи уз високе камате. Један број књижевних критичара оцијенио је да је злочин мотивисан Раскољниковљевим социјалним статусом, биједом његовог живота у Петрограду. Они уочавају да дјело предочава критичку слику друштвених односа у Русији 19. вијека, сагледану из перспективе човјека појединца, због чега се мора имати у виду њихов утицај на Раскољниковљеве поступке. Детаљи о тешком животу младића и патњи људи око њега дати су у роману у најконкретнијем и најгрубљем виду. Новац који добија од мајке и сестре, као и зарада коју остварује преводилачким радом за једну издавачку кућу и часова које повремено даје ђацима и студентима, нису му довољни ни за пуко преживљавање, често не може да обезбиједи ни један оброк дневно, да плати кирију за собицу у којој станује, а која је тако мала да подсјећа на бродску кабину, или на затворску ћелију, хода у поцијепаној одјећи. Свакодневно на улицама Петрограда сусреће пропале људе без икаквих перспектива, просјаци и тешке алкохоличаре, слуша приче о изгубљеним женама које се у очајању, са дјецом у наручју, бацају у ријеку јер не налазе други излаз из

биједног живота којим живе. Упознаје Соњу, кћерку отпушеног чиновника Мармеладова, која издржава породицу проституцијом, у сталном страху да истим путем не крене најстарија кћерка њене маћехе, дванаестогодишња дјевојчица Поља. С друге стране су привилеговани богаташи, за које не важе никакви закони. Један од таквих, Свидригајлов, силује 14-огодишњу дјевојчицу, након чега се она утапа у ријеци, отрује своју жену да би се домогао њеног новца и наставио да живи у разврату, прогони Раскољниковљеву сестру Дуњу с циљем да је обешчисти. По безобзирности и бахатости њему је сличан богати скоројевић Лужин, који намјерава да се ожени Дуњом, али не зато што је префињена и племенита дама, паметна, образована и лијепа дјевојка, већ зато што је сиромашна и што од ње очекује да му читавог живота буде покорна и захвална што ју је извукао из биједе. Осјећање свеопште људске патње притишће Раскољникова, изазивајући у њему неподношљиви бол и он се пита има ли икаквог оправдања за постојање таквог свијета. Наведени социјални фактори у великој мјери утичу да он постане човек побуњене свијести и да ту побуну манифестује на по њега кобан начин - извршењем убиства.

Злочину је претходила "припрема" на идејном и психолошком плану, током које Раскољников развија читаву једну теорију којом се чињење злочина оправдава. По тој теорији, сав људски род се дијели на двије категорије: на "обичне" људе, који се покоравају законима и служе само за продужавање врсте, и на "необичне", односно рушиоце који у име нових идеја газе законе. Раскољников узоре "необичних" људи налази у великим историјским личностима, које су, свака у свом времену, проповијedale нове идеје, успостављале нове законе или нове поретке у свијету, рушећи старе системе, а све то је било праћено прољевањем крви читавих армија људи. Такви су Ликург, Солон, Александар Македонски, Мухамед, Наполеон. Они су покретали точак историје напријед, мијењали свијет, а крв којом је све то било плаћено, одавно је заборављена. Своју теорију Раскољников је образложио у тексту "О злочину", који је објавио у једном часопису. Његова објашњења оправданости злочина дјелују убједљиво и логично. Он их формулише готово као математичку једначину, у којој се каже: " С једне стране, глупа, ништавна, зла, болесна баба, која ником није потребна и, напротив - свима је од штете, која сама не зна зашто живи и која ће ионако данас - сутра умрети...а са друге стране, младе, свеже снаге које пропадају без потпоре, и то хиљадама и на све стране... Да је човек убије и узме њен новац па да се касније посвети служењу човечанству, шта мислиш, зар се не би загладио један сићушни злочинчић хиљадама добрих дела?" Тако се у

овој математичкој једначини злочин јавља као праведно средство успостављања равнотеже која је нарушена у неправедном свијету у коме Раскољников живи. Али њему није довољно оправдање злочина на теоријском нивоу, већ иде и даље, хоће да на себи самом провјери исправност своје теорије. Он се пита да ли је сам способен да изврши злочин у име општег добра. Да ли је он један од изабраних, "необичних" људи какав је Наполеон, или спада у "обичне", у људски материјал. То питање заокупља Раскољникова до те мјере да се потпуно повлачи из живота, отуђује се од људи, чак и од најбољег пријатеља Разумихина. Дане проводи у неком грозничавом стању, у бунилу између сна и јаве, лежећи склупчан на дроњавој постељи у својој собици, препуштајући се разорном дејству својих мисли о злочину. Док се његова размишљања кристалишу у одлуку да злочин изврши, он у грозничавом узбуђењу говори: "Даље са привиђењима, даље са измишљеним страховима!... Сад-царство разума и светлости! И...воље, и силе... Ко је јак и силан умом и духом, тај је господар! Ко се много усуди, ко много сме, тај је у праву!...Узети слободу и власт, а што је главно власт! Над свим слабим, дрхтећим створењима, над овим мравињаком, то је циљ!"

Тако идеја о оправданости злочина у име виших циљева прераста у његов лични аксиом, врховно начело његове животне филозофије, које се може формулисати на сљедећи начин: Све је у рукама човјека. На овом свијету он је свој једини, апсолутни господар. У том аксиому препознајемо темељну идеју европског рационализма, по коме је центар свијета човјек са својим бесконачним способностима. Његове божанске моћи, а прије свега моћи његовог разума су изнад свега, па је зато човјек владар свијета. Пошто је све у његовим рукама, њему је све и дозвољено. Неки књижевни критичари сматрају да је управо овај аксиом мотивисао злочин који је Раскољников починио, а не његово сиромаштво. Другим ријечима да је Раскољников извршио убиство због ове идеје. Сагледавањем дјела у цјелини, долази се до закључка да се ни један од та два фактора не може искључити и да су услови живота у великој мјери утицали на рађање и развијање идеје о злочину, а затим на њено формулисање у одлуку да се злочин изврши, што је реализовано злочиначким чином.

Убиство које је Раскољников починио, речено језиком полицијских истражитеља, спада у "савршене" злочине, оне који се ријетко откривају, или никад не буду откривени. Али, већ у чину убиства савршенство његовог плана је било доведено у питање, па самим тим и вјера у бесконачне човјекове моћи. Прва пукотина у том

рационалним умом заснованом плану настала је током извршења злочина, када се непланирано, изненада у Аљонином стану појавила њена полусестра Лизавета, за коју је Раскољников добио поуздане информације да ће те вечери бити одсутна. Она је била живи доказ да све не може да се предвиди, да се испланира, да људски разум, ма колико савршен био, има своја ограничења, да изнад њега постоји нека виша и моћнија сила, па самим тим ни човјек не може бити господар свијета. Није све у његовим рукама. Разум је све прорачунао, измјерио, испланирао, све оправдао и-погријешио. Читав низ поступака који су услиједили, излазе из оквира Раскољниковљевог плана. Лизавету је убио да би уклонио свједока већ почињеног злочина. Дошао је у стан Аљоне Ивановне с намјером да је убије и потом опљачка како би њеним новцем касније помогао многим младим људима који у неправедном друштву немају услова да остваре своје потенцијале. Старицу је усмртио, али је није опљачкао. Од силног новца који је она посједовала, није узео ништа, покупио је само неке ланчиће, прстење, сатове и друге драгоцености, које су Аљони остављали њени дужници као гаранцију да ће јој вратити позајмљени новац. Драгоцености је касније сакрио под један камен у дворишту неке запуштене куће, никада их не искористивши. Само од себе намеће се питање шта га је омело да у потпуности оствари свој „савршени план“.

Зашто није постао тај одабрани, „необични“ човјек титанске снаге, велики геније? Александар Македонски? Наполеон? Умјесто тога, он ужаснут оним што је учинио, бунца: „Господе, да ли ја ово силазим с ума? Господе, шта да радим? Боже мој, шта је ово мени? Очигледно мене разум оставља.“ Откуда то да неко чије је врховно животно начело „све је у рукама човјека и човјеку је све дозвољено“, доживи такво душевно расуло? И зашто у грозничавом стању које га је након убиства Аљоне Ивановне обузело, дозива Господа? Никога другог и ништа друго до Господа? Одакле допире тај глас, тај Раскољниковљев вапај за Богом? Достојевски одговара да долази из најдубљих дубина човјековог бића, из његовог основног самоосјећања, које се силно противи злочину и свим аргументима којима је његов рационални ум оправдавао тај чин. Тај глас га је опомињао: убиство је злочин, неприродан поступак који људска природа не може поднијети, гријех за који се човјек мора покајати. Убиство никада не може бити „злочинчић“, како је Раскољников говорио док га је планирао, па и ако је извршен због виших циљева. Нико, ни „одабрани“ међу људима, нема право да лиши живота другог човјека, па макар то била једна зла старица каква је Аљона Ивановна. Рањена и измучена злочиним, Раскољниковљева душа није могла да издржи огњене муке свога гријеха. Оно што је богочезњиво и

божанско у њој, подстицало га је и вукло да исповједи свој гријех, да се у тој исповијести барем донекле растерети. И тај вапај за Господом, чежња за очишћењем душе одводи га прво Соњи Мармеладовој, а потом и у суд, гдје ће признати убиство и описати га до детаља.

Зашто је од свих људи које је познавао изабрао баш Соњу Мармеладову? Да ли зато што је и Соња живјела грешним животом и што је искусила паклене муке које неминовно проживљава сваки човјек у суочавању са својим гријехом? Да ли Раскољников очекује да ће га она схватити боље од било кога другог? Да ће понудити излаз из безизлаза, показати пут избављења? Раскољников је препознао дивовску снагу која се крила у том животом измученом бићу и схватио да она извире из непоколебљиве Соњине вјере у Бога. И то није била само вјера, то је било више од вјере, то је било Соњино познање Божијег присуства. О томе најупечатљивије говори сцена у којој Соња чита Раскољникову библијску причу о Лазаревом васкрсењу. На њеном лицу се види снажно узбуђење пред велики догађај, онај тренутак када Лазар на позив Господа устаје из мртвих и када се дешава чудо које свједочи да Бог постоји. Соња доживљава Лазарево васкрсење као непосредно дешавање, као нешто што се збива у њеној и Раскољниковљевој реалности. Снага њене вјере је толика да она "види" како Лазар васкрсава. Раскољникову постаје јасно да је Соња кроз блато свога живота у проституцији прошла остајући чиста управо захваљујући тој никад прекинутој вези са Богом. У јавну кућу њу је још као дјевојчицу послала њена маћеха да тако прехрани породицу. Али она своју маћеху не оптужује, већ налази оправдање за њену суровост. Отац, тешки алкохоличар без посла, често тражи од Соње посљедњи новац да би га пропио и она му новац даје, не кривећи га ни за шта. Узроке биједи у којој живи не тражи ни у чему изван себе саме, већ у себи види кривца за све што јој се дешава, као да је проституција била њен лични избор, а не принуда тешког живота. И каје се због онога што чини. Грубост, насиље и зло које људи испољавају према њој, објашњава њиховом патњом и никоме не суди, као што ни Раскољникова не осуђује кад јој исповједи свој злочин. Она га сматра најнесрећнијим човјеком на свијету зато што је почнио толики гријех и што зна да се са таквим теретом на души не може живјети. Гледајући њену мршаву прилику и измучено блиједо лице, Раскољников је, не без ироније у гласу, пита: "Шта теби даје Бог, Соња?", нашта му она одговара: "Како шта ми даје? Све." У томе Соњиним "све" садржан је одговор Достојевског на питање којим путем треба да иде човјек грешник, и човјек уопште. То је пут покајања и, покајањем, очишћења од гријеха. За Соњу нема другог пута, јер

она не може живјети у свијету без Бога. То је њена истина о животу и ту истину ће касније прихватити и Раскољников. Соњиним путем он ће кренути онда кад „крст страдања понесе“, кад се пријави суду и након судског процеса пође у Сибир на издржавање осмогодишње казне. До краја романа он је водио борбу са самим собом, јер није био у потпуности разувјерен у оправданост своје теорије, па су неки критичари извели закључак да је неизвјесно да ли се он истински покајао. Сагледавањем дјела у цјелини, увиђамо да је Достојевски отворио излаз Раскољникову и он је направио прве кораке ка њему, па читалац остаје у увјерењу да ће истрајати на том путу, јер пакао гријеха и злочина ниједно људско биће не може издржати. Не може поднијети празнину свијета у коме нема Бога.

2.

Мотиви злочина и казне у роману “Ана Карењина” Л. Н. Толстоја

Темељна идеја филозофије живота Ф. М. Достојевског је да тамо гдје нема вјере у Бога, нема ни морала, а гдје нема морала, нема ни човјека. Схватање Достојевског да „без Бога нема ни човјека“, дијелио је и Толстој, што доказује његово разматрање мотива злочина и казне у роману “Ана Карењина”.

Јунакиња овог Толстојевог дјела по свему је изузетна личност. Жена ванредне љепоте и шарма, интелигентна, образована, племенита, сензибилна, отмјена, свуда радо виђена. Удата је за високог чиновника царске администрације Алексеја Александровича Карењина, цијењеног припадника петроградске друштвене елите. Обоје су у брак ушли више слиједећи друштвене обичаје него сопствене емоције. Алексеју је тај брак наметнула Анина тетка, доводећи у питање његову част, до које је он изузетно држао, сугеришући му да је својим удварањем Ани, али оклијевањем да је запроси, компромитовао дјевојку и дао повода да је друштво оговара. У његовој љубави према Ани није било много страсти, већ једне хришћанске оданости, привржености и поштовања према њој као према својој животной сапутници и мајци њиховог сина Серјоже. Са своје стране, Ана је ступила у брак са Алексејем зато што је он био “добра прилика”, “пожељан мушкарац”, а њој је према тадашњим схватањима пролазило вријеме за удају. Прве године њиховог заједничког живота протичале су мирно, они су дјеловали као хармоничан пар и савршено се уклапали у конвенције високог друштва коме су припадали. Све се у њиховим животима пореметило оног момента када се Ана заљубила у младог

официра Алексеја Кириловича Вронског, кога је упознала у Москви, гдје је путовала да помири свога брата Стиву и снаху Доли, који су због Стивиног невјерства били пред разводом. Захвљујући интелигенцији, сензибилности и тактичности, у томе је потпуно успјела, њена снаха је опростила мужу прељубу и породична хармонија је поново успостављена. Парадоксално, то је био почетак Аниног брачног бродолома, њеног моралног пада и психичког слома, што је резултирало самоубиством које је на крају починила. Вронски, не могавши да поднесе осјећање кривице због Анине смрти, пријављује се у добровољце за српско-турски рат, који се онда водио, одлази у Србију и тамо гине.

Сама по себи, тема прељубе и браколомства није тако ријетка у књижевности. Прије Толстоја о њој је говорио руски писац Александар Сергејевич Пушкин у роману "Евгеније Оњегин" (1831), француски писац Гистав Флобер у роману "Мадам Бовари" (1853), то је тема и драме "Дама с камелијама" (1852), коју је написао француски књижевник Александар Дима Син. Оно што је у Толстојевом дјелу посебно, јесте однос писца према наведеној теми, начин на који је сагледао Анино невјерство. Толстојево разматрање поступака главне јунакиње свога романа, узрока и посљедица њене прељубе, различито је тумачено у историји књижевности. Неки књижевни критичари сматрају да је она страдала зато што је живјела у друштву двоструког морала, чему се њена искрена природа снажно одупирала. Ана није хтјела да скрива своју љубав иза лажне фасаде хармоничног брака док се истовремено тај брак распадао, као што су чиниле друге припаднице њене класе. Она је своју љубав објелоданила и зато је била одбачена од друштва. Други критичари у њеној трагедији виде пораз људских снова о срећи у грубој реалности живота, јер је она "у безљубавном друштву тражила љубав, у беживотном живот". Њу поражава сам живот јер је сан о љубави у реалности неостварив. Има мишљења да је Ана примјер "трагедије потпуности", односно да је страдала зато што је по свему била изнад просјека, више, готово савршено биће, а таква бића не могу опстати у свијету просјечности и баналности, њихов трагичан крај је неминован. Неки аналитичари су у Аниној судбини видјели потврду Толстојевих схватања брака и породице, по којима је брак најприроднија форма љубави између мушкарца и жене, најстабилнији и најздравији облик везе између двоје људи, а само таква веза води стварању праве породице. Зато разарање брака и породице мора довести до пропасти оних који су га изазвали.

У основи свих ових тумачења налази се исто питање: Зашто Ана није остварила срећу са вољеним човјеком кад је због своје љубави оставила све, па и оно што јој је било највредније и најсветије, сина Серјожу? Свако од тих тумачења дјелимично одговара на постављено питање, али Толстоју је најближи одговор у духу хришћанске, православне етике. Тај одговор је наговјештен већ на почетку романа, у његовом моту, који садржи цитат из "Посланице Римљанима" апостола Павла. Цитат гласи: "Освета је моја, ја ћу извршити." Апостол Павле је Римљане, који су били примили хришћанство, али су наставили да живе по паганским обичајима, разузданим, раскаланим животом, препуштајући се тјелесним задовољствима, опомињао: "Тако, дакле, браћо, нисмо дужни да служимо телу. Јер, ако живите по телу, помрећете; ако ли пак Духом дела телесно уморите, живећете." Суштина "Посланице" је у томе да се сви путеви који се отварају пред човјеком могу свести на два: пут тијела и пут Духа. Први је пут страсти, личног задовољства и ко њиме крене, изабрао је пут пропасти и смрти. Други је пут моралног закона, христолошког одрицања и жртвовања и он води спасењу и вјечном животу. Ана је пошла путем тијела и страсти, у центар свијета је поставила себе и себи је све подредила. Њен аксиом, врховно начело њене животне филозофије постала је лична срећа, остварена у љубави са Вронским. Себи и својој личној срећи она је све жртвовала, унесрећивши много њој блиских људи: свога мужа, сина Серјожу, бившу вјереницу Вронског Кити Шчербацки, која се надала да ће је Вронски запросити, али ју је он због Ане оставио без икаквог објашњења, након чега се она дуго лијечила у једном европском санаторијуму. Анин аксиом личне среће може се довести у везу са Раскољниковљевим врховним начелом: Све је у рукама човјека, дакле, њему је све дозвољено. И она се понаша тако као да је све што чини оправдано, јер то чини у име своје љубави.

Само од себе намеће се питање зашто се та њена љубав, на чији олтар приноси и сина, на крају обрће у своју супротност, у мржњу према Вронском, у жељу да му нанесе бол, да га казни и да му се освети зато што јој не пружа ону количину љубави коју она сматра да заслужује. Одговор опет налазимо у "Посланици Римљанима" апостола Павла. Апостол Павле опомиње Римљане да не буду себични и саможиви, да не мисле на себе "више него што треба мислити". Супротно томе, и Ана и Вронски су себични у љубави, искључиво усмјерени према себи и својој личној срећи. Анина осјећања према Вронском се временом претварају у тежњу да га потпуно подреди себи, да га претвори у неку врсту сопственог посједа, тако да не може да поднесе ни најкраће његово одсуство од куће, постаје љубоморна на његове пријатеље, на

чланове његове породице, на жене са којима се сусреће, чак и на његове пословне обавезе. Жели Вронског потпуно, без остатка и само за себе. С друге стране, страст Вронског према Ани временом слаби, она га више не заноси као на почетку њихове везе и премда је још увијек воли, он тој љубави претпоставља своју слободу и право да води неки свој живот, независно од живота са Аном. У својим унутрашњим монолозима он признаје да је Ана очаравајућа жена, али њене чари, њена љепота нису више за њега изазов, то је нешто већ виђено и доживљено, није више недостижно. Тако сам пред собом разоткрива праву природу своје љубави према Ани: он њу не воли као биће, већ воли страст и тјелесно усређење које њена љепота у њему буди, задовољство које му она пружа, и он у тренуцима искренности констатује да је неспособан за другачију љубав. Њихове свађе се све чешће претварају у неку врсту испостављања трговачког рачуна ко је више уложио у ту везу и шта је заузврат добио од онога другог. Ана најчешће помиње сина Серјожу, изгубљени друштвени углед, синовљеву и сопствену срамоту, а Вронски напредовање у војној служби, кога је морао да се одрекне да би остао са њом, нарочито последице рођења њихове кћери. Заједнички именилац њихове љубави тако постаје корист, добитак и губитак, чисто трговачке категорије каквих у љубави, ако је истинска, не би смјело да буде. Према хришћанском поимању љубави, срећа оног другог је важнија од сопствене среће, њено врховно начело је жртвовање за другог, давање себе и од себе другоме прије примања од другог. Ни Ана ни Вронски не могу да се воле другачије него мислећи првенствено на себе саме, "више него што треба мислити".

Себичност и саможивост деформисала је Анину љубав до те мјере да она све чешће размишља о смрти, не само као о сопственом избављењу од патње коју осјећа и не само као о излазу из безизлаза у коме се нашла, ослобођењу мужа, сина и себе од срамоте. Сопственом смрћу она жели да унесрећи Вронског, да њега казни за бол који сама подноси. " Умрети - и он ће се кајати, жалиће, волеће, страдаће за мене", говори она непосредно прије самоубиства. Те ријечи откривају да је њена себичност разорила некад велику љубав према Вронском, јер и у смрти она у први план поставља – себе.

Чим се упознала са Вронским, она је почела да се одваја од мужа и како се та веза развијала, њен анимозитет према супругу је растао. Она примјећује да је Карењин физички ружан, говори о њему као о честољубивом човјеку кога кроз живот води само жеља за успјехом, види га као створење лишено свих осјећања, назива га

“министарском машином”. И заиста, Карењин не може издржати поређење са Вронским ни по физичком изгледу, ни по богатству, ни по поријеклу, ни по страствености. Али, када је тешко болесна, послије порођаја, мислила да ће умријети, она је позвала Карењина да дође и молила га за опроштај. Суочена са смрћу и под притиском свога гријеха, она први пут откад је упознала Карењина, увиђа величину његове личности: крај њене самртничке постеље он искрено и потпуно опрашта обома, мири се са Вронским, молећи Бога “само за то да ми не одузме срећу праштања...” У том тренутку он се уздиже далеко изнад свих људи које је Ана познавала, није више “машина”, већ “светац”, како га је она назвала. Вронски се пред духовном снагом и узвишеним ликом Карењина осјећао ништавним, толико униженим и безвриједним да је касније покушао да се убије. Карењиново праштање отвара очи Ани и она почиње да схвата зашто јој он није дао развод, што је раније, заслијепљена љубављу, тумачила као израз његове бездушности и спремности да живи у лажи, приказујући пред друштвом њихов брак као складну заједницу. Постаје јој јасно да он то није могао учинити првенствено због ње саме, да је не би још више компромитовао. Ако би јој дао развод, њена прељуба би била доказана, осуда друштва би тиме била потпуна и она не би имала никаквих могућности да се смири и опорави ако не и избави из тешке ситуације у којој се нашла. Развод јој није дао ни због Серјоже, јер док је Серјожа живио с њим, и њу је везивао за породицу и тако је патња дјетета умањивана. Иако је много патила за сином, њена страст према Вронском ју је раздвојила од њега, напустила је дом и породицу да би са љубавником формирала ванбрачну заједницу. Док Ана у средиште живота поставља личну срећу, Карењин свему личном супротставља породично, стављајући породично у први план. За породицу је спреман да трпи највећа понижења и подсмјех, да жртвује каријеру у коју је уложио толико труда и напора, не желећи ни једног тренутка да се, како је сам говорио, осјети “виновником њене пропасти”.

Чин Карењиновог праштања изазвао је у Ани психички потрес, али не и духовни преображај. Након што се опоравила, сазнавши да је Вронски покушао да се убије, она у томе види доказ његове безусловне љубави и враћа се на стари пут, који је незауостављиво води у пропаст. Обновљена срећа кратко траје и њу све више раздира љубомора и мучи страх да ће је Вронски оставити због неке млађе жене. У свему види доказе да је он више не воли, нижу се дани жестоких свађа и поновних мирева и она коначно остварује своју мисао о смрти као о избављењу, “од себе саме, од свих и свега”, како је сама говорила, али и као о освети Вронском за несрећу коју сматра да је он проузроковао. Сагледан у свјетлу “Посланице”, тај

њен чин је још један гријех у низу, проистекао из аксиома по коме се управљају и она и Раскољников, а то је начело "све је у рукама човјека, њему је све дозвољено", па и да суди, да кажњава и да се свети. Супротна томе је опомена апостола Павла: "Не чините зло за зло јер Господ рече: Освета је моја, ја ћу извршити." Човјек није свемогућ, има нека сила изнад њега, која управља свиме, неко ко је позван да казни, али и да опрости.

Док је стајала на жељезничкој станици, спремајући се да се баци под точкове воза, осјетила је лаку језу, као пред улазак у воду прије купања, каже Толстој. Зато се прекрстила и то крсно знамење изазвало је у њеној души читав низ дјетињих и дјевојачких успомена, одједном се мрак који је био покрио све у њеном животу, разишао, живот јој се за тренутак указао у својим прошлим радостима, али оне је нису зауставиле, бацила се на шине. Згрозивши се у истом тренутку над оним што је учинила, Ана је помислила: "Гдје сам ја? Шта радим? Зашто?" Хтјела је да устане, али више није имала времена. Задње ријечи које је изговорила прије него што је осјетила ударац вагона, биле су: "Господе, опрости ми за све!" Непосредно пред смрт, она је доживјела духовни преображај који се није десио у тренутку Карењиновог праштања. Док се свијећа њеног живота гасила, она се дубоко, истински покајала. И била спасена, за онај свијет.

Крсно знамење је отворило праисконски, праосновни простор Анине душе, оно божанско и богочежњиво у њој, што ју је опомињало да је починила гријех прељубе и да чини гријех самоубиства и гријех освете, да треба да се покаје и тако спаси душу, да прељуба и себичан живот прије свих разарају и убијају грешника самог. Њена питања "Гдје сам ја? Шта радиим? Зашто?", призивају сјећања на питања која себи поставља Раскољников након што је убио Аљону Ивановну: "Господе, да ли ја ово силазим с ума? Господе, шта да радим? Боже мој, шта је ово мени?" Обоје у тренуцима суочавања са гријехом призивају Бога, тражећи опроштај и спасење. Тако је Толстојева визија човјекове судбине у свијету дефинисана слично визији Достојевског, да човјек не може живјети у свијету без Бога или, како се изразио Достојевски, „тамо гдје нема Бога, нема ни човјека“.

Као што је у роману "Злочин и казна" Соња била оваплоћење идеје по којој без вјере у Бога нема избављења, тако је Толстој у роману "Ана Карењина" идеју да живот има смисла само ако се живи са другима и за друге, оваплотио у лику сеоског племића, земљопосједника Левичина. Он је високо образован припадник аристократске класе,

али је згађен њеним расипништвом, нерадом и општом декаденцијом. Повлачи се на сеоско имање и скупа са својим кметовима покушава да унаприједи газдинство и живи корисним животом. Раме уз раме са сељацима оре њиве, коси, узгаја стоку, даје кметовима дио своје земље у наполицу како би им олакшао живот. Слично Ани, он спочетка мисли да човјек испуњење живота може наћи у личној срећи. Жени се дјевојком коју воли, формира породицу, рађа им се син. На први поглед има све, али њега мучи осјећање празнине, бесмисла и незадовољства. Почиње да сумња у Бога јер не налази конкретан, материјални доказ његовог постојања. Љевин проживљава праву драму у своме трагању за смислом, што га у једном тренутку доводи до крајњег очајања и он чак помишља да дигне руку на себе. А онда му закон живота открива један његов кмет, у случајном разговору о земљи коју је Љевин хтио да да у наполицу. Нишчи, сиромашни сељак каже Љевину:

-Па тако; значи, има разних људи; неки човек живи само за своје потребе, рецимо Мићуха, тај гледа само свој трбух да набије, а Фоканич је праведан старац. *Он живи и за душу, мисли и на Бога.*

- Како мисли на Бога? Како живи за душу? - готово узвикну Љевин.

- Зна се како, *по истини, по Божијој вољи.* Има разних људи. Ето, рецимо ви, *ви такође нећете увредити човека.*

- Да, да, збогом! - рече Љевин гушећи се од узбуђења, и окренувши се узе штап и брзо пође кући. На сељакове речи да: Фоканич живи за душу, по истини и вољи Божјој, нејасне, али значајне мисли избише у гомили као иза неке преграде, све се устремише једном циљу, почеше се ковитлати по његовој глави и ослепљивати га својом светлошћу.

Свјетлост која је обасјала Љевина била је тренутак његовог просвјетљења, суочавања са истином о човјековом животу на овом свијету, да човјек не може бити срећан ако живи само за себе, ако не живи мислећи на друге људе, ако не превазиђе себичност и тјелесност. У сељачким ријечима да човјек треба да живи за душу, по истини и по вољи Божијој, препознајемо Соњину истину да све што чини један смислен људски живот долази од Бога. Све.

Завршне напомене

Разматрањем мотива злочина и казне у романима Ф. М. Достојевског и Л. Н. Толстоја, доказивала сам да су двојица писаца одговоре на питања о смислу човјековог живота и постојања у свијету дали у оквиру хришћанске, православне етике и јеванђељске истине. Њихова схватања дјелују анахроно у данашњем времену, које можемо окарактерисати као доба антихришћанства. Одавно се хришћанска етика повукла пред глобализмом свјетске цивилизације. И Америка и Европа и готово читав свијет служе Богу савременог глобализма, а то је капитал. Свијет се управља према начелу: Све је дозвољено-свјетским корпорацијама уједињењим заједничким финансијским интересима. Вредносни систем новог доба је утемељен на бесконачној вјери у материјална добра. Чак је и демократија, у коју се савремени човјек куне, постала инструмент начела по коме се све допушта докле год доноси профит. Озакоњени су неки облици живота који су против човјека и његовог хуманог бића. Зато питања која су у својим дјелима постављали Достојевски и Толстој, нису изгубила ништа од своје актуелности, као што и одговори које су они дали о Богу, о човјеку и путевима које он може и треба да изабере у овоме свијету, добијају на значају у нашем времену, времену отуђености, дехуманизације и дезоријентисаности човјека.